

TÜRÜK

2026, Yıl/Year: 14, Sayı/Issue: 44, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received: 03.01.2025*

Kabul Tarihi / *Date of Accepted: 29.04.2026*

Sayfa / *Page: 1-17*

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer:*

Prof. Dr. Türker Eroğlu

Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi, Müzik Eğitimi Bölümü
teroglu@gazi.edu.tr

Öğr. Gör. Dr. Furkan Balategin Eroğlu

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türk Müziği Devlet Konservatuvarı,
Müzikoloji Bölümü, Müzikoloji Anabilim Dalı
furkan.eroglu@hbv.edu.tr

KİTLE MANİPÜLASYONU BAKIMINDAN MÜZİK ve TÜRK MÜZİĞİ (Zeytinyağı Yiyemem)

ÖZ

Bu çalışma; manipülasyon, kitle manipülasyonu ve müziğin bu süreçteki işlevini, Türk müziğinden seçilen örnekler üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Fairclough'un üç aşamalı söylem modeli ile müzik antropoloğu Alan P. Merriam'ın "müziğin on işlevi" yaklaşımı esas alınarak Eleştirel Söylem Analizi yordamıyla yürütülmüştür.

Manipülasyon; bireylerin algı ve davranışlarını fark ettirmeksizin değiştirmeyi hedefleyen aldatma temelli bir sosyal etki biçimidir. Kitle manipülasyonu ise toplumsal iradeyi yanıltma yoluyla yönlendiren ve nihayetinde bir "Zorla Kültürleme" sürecine dönüşen yapısal bir olgudur. Müzik; iletişim, sembolik temsil ve toplumsal normları pekiştirme işlevleri sayesinde bu sürecin tarihsel olarak en etkin araçlarından biri olmuştur.

1950–1990 yılları arasında öne çıkan meyhane müziklerinin söylem analizi; bu şarkıların meyhaneyi ve içkiyi tüm sıkıntıların çözümü olarak sunan, bireyi kaderci bir edilgenliğe yönelten manipülatif bir söylem örüntüsü sergilediğini ortaya koymaktadır. "Zeytinyağı Yiyemem" türküsünün ise Marshall Planı kapsamında sipariş üzerine üretildiği iddiası üzerine gidilmekte ve konu incelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Manipülasyon, Kitle Manipülasyonu, Türk Müziği, Eleştirel Söylem Analizi, Zorla Kültürleme

MUSIC AND TURKISH MUSIC IN TERMS OF MASS MANIPULATION (I Can't Eat Olive Oil)

ABSTRACT

This study aims to examine manipulation, mass manipulation, and the role of music in these processes through selected examples from Turkish music. The research was conducted using Critical Discourse Analysis, drawing on Fairclough's three-dimensional discourse model and music anthropologist Alan P. Merriam's "ten functions of music" framework.

Manipulation is defined as a deception-based form of social influence that seeks to alter individuals' perceptions and behaviors without their awareness. Mass manipulation is a structural phenomenon that directs collective will through misinformation and distortion, ultimately transforming into a process of forced acculturation (transculturation). Music, through its functions of communication, symbolic representation, and reinforcement of social norms, has historically been one of the most effective instruments of this process.

Discourse analysis of tavern (meyhane) songs prominent between 1950 and 1990 reveals that these songs exhibit a manipulative discourse pattern presenting taverns and alcohol as the sole remedy for all hardships, steering individuals toward fatalistic passivity. The claim that the folk song "Zeytinyağlı Yiyemem" (I Cannot Eat Olive Oil) was commissioned under the Marshall Plan, however, cannot be substantiated; the song was collected in 1954 — after the Marshall Plan had ended — and its lyrics bear the hallmarks of an authentic folk narrative expressing a bride's longing for her homeland and her unfamiliarity with local customs in a new environment.

Keywords: Manipulation, Mass Manipulation, Turkish Music, Critical Discourse Analysis, Forced Acculturation

I. GİRİŞ

Bu araştırmanın konusu ideoloji, hegemonya, kültürel hegemonya, gıda emperyalizmi, algı yönetimi, gibi birçok araştırma alanıyla ilgili olmakla beraber; yine bu kavramlarla ilintili olan **“Manipülasyon”** ve **“Kitle Manipülasyonu”** nu önceleyerek, müziğin kitle manipülasyonu aracı olarak kullanılması konusuna değinilecektir.

Ayrıca bazı dönemlerde öne çıkan Türk müziği eserleri yanında, özellikle, bir manipülasyon aracı olarak kullanıldığı iddia edilen **“Zeytinyağlı Yiyemem”** türküsünün bu amaçla kullanılıp kullanılmadığı konusu, “Eleştirel Söylem Analizi” yordamıyla incelenecektir.

1.1. Yol (Yöntem)

Araştırma **“Bilimsel Düşünme-Bilimsel Düşünce Yolu”** bakımından **“İşlevsel Teori”**ye dayanmaktadır. Çalışmada **“Müziğin İşlevi”**nden yola çıkılarak **“Türk Müziği”**nin işlevi esas alınacaktır.

Bu çalışmada “**Türk Müziği**”nin kadim ürünleri olan şarkı ve türkü sahasından seçilen eserlerin sözleri ve dönemin sosyo-ekonomik verileri, dilin manipülatif işlevini açığa çıkarmayı amaçlayan ve nitel araştırma yolunun (Yönteminin) yordamlarından (Tekniklerinden) olan “**Eleştirel Söylem Analizi**” yordamıyla incelenmektedir.

“Söylem, yazılı ve sözlü iletişimden jestlere ve toplumsal anlam inşasına kadar geniş bir kapsama sahiptir. Farklı kuramcılar söylemi çeşitli biçimlerde tanımlamış, nihayetinde dilin toplumsal bir olgu olduğu ve söylemin toplumsal, tarihsel ve kültürel bağlamda incelenmesi gerektiği konusunda ortak bir zeminde buluşmuşlardır” (Duman 2025: 502).

Bu yordam, metni sadece bir dil yapısı olarak değil, toplumsal bir pratik olarak ele almaktadır (Fairclough 1995:13). Ona göre çok boyutlu, çok fonksiyonlu, tarihsel ve eleştirel bir alan olan söylem çözümlemesi, ideoloji ve hegemonya kavramlarına odaklanmaktadır (Fairclough 2006: 8-9).

Araştırma, kaynaklarda ilk olarak Zellig Harris tarafından ortaya konulduğu ve Fairclough tarafından geliştirildiği ifade edilen dil, ideoloji ve iktidar arasında ilişki kuran üç aşamalı model üzerinden yürütülmüştür. Buna göre:

Metin Analizi (Betimleme-Tasvir): Müzik eserlerinin küyü (ezgisi) de sözü de birer metindir. Her ikisi de dinleyiciye mesaj iletir. Ancak, özellikle, eserin sözleri, o lisanı bilen dinleyiciye, mesaj iletme bakımından daha etkilidir. Bu sebeple türkü-şarkı sözleri dizimi ve kelime seçimleri incelenecektir.

Fairclough'a göre kelime seçimi, ideolojik bir temsil biçimidir ve tarafsız değildir (Fairclough 1995:97). Mesela “Zeytinyağlı Yiyemem” türküsünün sözlerindeki; Türkiye Türkçesinde kullanılan, “**iyemem**” ve “**giyemem**” fiilleri “**bulamam**”, “**gerçekleştiremem**” anlamından ziyade; “**yemem**”, “**giyemem**” anlamıyla mahallî veya millî değerlere yahut ürünlere karşı bir reddetme söylemi olarak mı tasvir edilmiş; yoksa geleneğe dayalı bir alışkanlığı mı anlatıyor? Burada bir fikrin, bir ideolojinin mi inşa edildiği, yoksa türkü yakıcının geleneğe dayalı bir konuyu veya şahsî bir sıkıntıyı mı dile getirdiği hususu ele alınacaktır.

Söylemsel Pratik (Yorumlama): Türkü sözlerinin birer metin olduğundan söz etmiştik. Bu pratik ile metnin küy (Melodi-Ezgi) aracılığıyla işlenip, yani çalgı topluluğu ve ses sanatçısı tarafından yapılan icraların kayıt altına alınıp yayımlanması yahut notasyon yoluyla kayda geçirilip kitlelere dağıtımı, ulaştırılması süreçleri ele alınır (Fairclough 1995:132).

Sosyal Pratik (Açıklama): Söylemin toplumsal yapıyla ilişkisi: politikalar, ekonomik yapı ve benzerleri gibi etkenlerle ilişki kurulur. Bu aşamada söylem, toplumsal değişimin hem bir yansıma aracı hem de bir yapılandırıcısı olarak değerlendirilir (Fairclough 1995: 73). Aynı zamanda savaşlar ve ihtilaller de kültür unsurları açısından bir zorla kültürleme (Trans kültürasyon) zamanı olarak kullanılır ve toplum kültürel değişime zorlanır.

Bilindiği üzere; “1960 Darbesi'nin getirdiği özgürlük ortamında yeni popüler müzik türlerinin ortaya çıkışı, erken cumhuriyet döneminde getirilen yasaklarla zaten baskılanmış olan Türk müziğini daha da görünmez kılmış, Türk müziğinin icrası gazinolarla sınırlı kalmıştır...70 muhtırasının getirdiği baskı ve sıkıyönetimle birlikte toplumun bozulan psikolojisi ile arabesk kültür daha da beslenerek müzikte, sinemada ve birçok kültürel alanda iyice kendini göstermeye başlamıştır. 70

muhtırası ile yaşanan baskı döneminin bir sonucu olarak TRT denetimleri bu dönemde başlamış birçok şarkı ve şarkıcı yasaklara maruz kalarak yayın yasağı getirilmiştir” (Erdoğan 2025: 86).

Bu duruma 1980 darbesi sonrasında bizzat şahit olunduğu üzere Elazığ’da faaliyet gösteren “..... ve Reklam Studiyosu” sahibi (merhum) Özer Gözler’in iç yerinden, askerler tarafından toplanıp götürülen ses kayıtları arasında:

“Ben şehid-i badeyim dostlar demim yad eyleyin

Kabrimi meyhane enkazıyla bunyad eyleyin

.....

Neyle meyle bir alay mahbub ile her dem gelin

Bezm-i Cem ayinini kabrimde mu’tad eyleyin

Sözlerini içeren Rifat Dede’ye ait gazel sözlerindeki içeriğin “Yasaklar” arasında olduğundan bahisle askeri mahkemede ifadesi alınmıştır. “*Siz bir teşkilat kurup ayin mi yapıyorsunuz?*” diye sorulunca; Özer Bey bu eserin bir gazel olduğu ve “Harput Divanı”nda söz olarak kullanıldığını anlatır. Mahkeme heyeti ikna mı olur, yoksa bilir kişiye mi sorarlar bilinmez ama Özer Bey güç bela, ceza almaktan kurtulur.

1.2. Temel Kavramlar

Manipülasyon

Manipülasyonu bir “**Ikna edici iletişim**” olarak gören araştırıcılar vardır. Ancak Manipülasyon, birey ve toplumlari, onlar farkına varmadan değiştirmeyi amaçlar.

Manipülasyon, bireylerin algılarını, fikirlerini ve içinde buldukları toplumun kulturlemesiyle edindikleri davranışlarını, onlara hissettirmeden, bazı taktikler kullanarak, aslında kandırarak, değiştirmeyi amaçlayan sosyal bir etki olarak görülür.

“Tarihte birçok savaşta algı yönetimini ustaca kullanan liderler olduğu gözlemlenmiştir. Bu liderlerin amacı, kendi stratejik ideolojileri doğrultusunda toplumu gudulemektir. Boyece algısını ele geçirdiği toplum kendi stratejileri doğrultusunda yönelim gösterecektir. Geçmişten günümüze kadar genel olarak devlet liderleri önce devletlerini ekonomik, siyasal ve askeri bakımdan güçlü kılmak ve sonra da kalıcı kılmak amacıyla bir yönetim anlayışı benimser. Bu anlayışın sürekliliği ve etkin halde olması algı yönetimi ile toplumlari gudulemekten geçer. Bu bağlamda Moğol İstilalari, Haçlı Seferleri, İslam Fetihleri ve Dünya Savaşlarını örnek gösterebiliriz” (Haşıloğlu 2022: 234).

Manipülasyon teknikleri, yapanın kendi menfaatleri doğrultusunda kullanılır. Dolayısıyla manipülatörün hedefi, aldatma yoluyla, somurmektir. Aşk, maddiyat, maneviyat gibi her bir değer ve unsurlari sömürmek temel hedefdir.

Bu teknikler, insanların günlük hayatlarında kullanıldığı gibi: bunun dışında siyaset, reklam, pazarlama ve istihbarat alanlarında kişileri veya toplumlari ikna etmek maksatlı olarak sık kullanılır.

Manipülatörler de acıma duygusu yoktur. Yapacakları manipülasyon sonucunda birey ve toplumda meydana gelecek zararları dikkate almazlar. Bu sebeple esas maksatlarını gizler ve sanki bireye ve /veya topluma yardım ediyor, katkı sağlıyor gibi görünürler.

Geçmişte gelişmiş ülkelerin başka ülke ve toplumları sömürge haline getirmelerinde o dönemlerin manipülasyon teknikleri kullanılmıştır. Bu sömürgecilerin hareket noktası ise sömürge haline getirecekleri toplumun kültürüdür. Toplum kültürünü araştırarak onlar üzerinde ne gibi manipülatif teknikler kullanılacağını belirlemişlerdir. Özellikle İngilizler, Fransızlar ve Amerikalılar; antropolojik, sosyolojik ve folklorik verilerden yola çıkarak manipülatif teknikler hazırlamış ve uygulamış; bu yolla sömürgeler elde etmişlerdir. Bu konuya ilişkin çok geniş bir literatür vardır.

Kitle Manipülasyonu

“Tarihsel süreç içerisinde geniş bir anlam yelpazesine sahip olan ikna, algı yönetimi ve manipülasyon gibi amaçları taşıyan halkla ilişkilerin alt alanı olan siyasal iletişim kitlelerin zihnini denetleyip manipüle ederek rızayı üretmeyi ve kamuoyu oluşturmayı amaçlamaktadır” (Çokluk 2021: 114).

Kitle manipülasyonu, esasen bir **“Trans Kültürasyon”**, yani **“Zorla Kültürleme”** sürecidir. İlk bakışta bir zorlama, bir mecbur bırakma yok gibi görünür. Ancak, yanıltma ve çarpıtılarak inandırma yoluyla, normal şartlarda istenilmeyecek şeyleri dayatma şeklinde gerçekleştiği için bu durum zorla kültürleme sayılabilir. Çünkü kültürleme süreci kendi doğasında gelişir. Birey, toplumun beklentileri doğrultusunda kültürlenerek toplumun ve o kültürün bir parçası olur. Sonrasında kendisi o sürece etkili bir biçimde katılır. Ancak zorla kültürlemede geniş toplum kesimlerinin duygu, düşünce ve davranışlarını zorla yönlendirme vardır. Manipülasyon yoluyla benimsetilmeye çalışılan yanlış, aldattıcı, sahte bilgilerle, kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye yönelik bir kontrol etme veya değiştirme olarak yapılan uygulamalar **“Zorla Kültürleme”**den farkı olmayan bir süreçtir. **Bu süreç sonunda bir kültür değişmesi meydana gelir.**

Müzik gibi, toplumun kendi kültür unsurları, çeşitli iletişim ve propaganda araçları aracılığıyla kullanılarak, toplumsal iradenin yönlendirilmesi söz konusu olur. Bu bir algı yönetimidir. Yani bireyler ve toplum, manipülatörün hedeflediği şey neyse, ona hazırlanır. Bu durumda birey ve toplum farkına varmadan etkilenecek değişir, dönüşür.

“Bir bilmecem var çocuklar: Haydi sor sor” diye başlayan reklam müziğinin sözleri akıllarda yer etmiştir. Keza **“Önce güneş havası, sonra bol gıda gelir. Akşama babacığım, unutma, Getir.”** Reklam müziğinin sözleri de akıllardadır. Bu da müziğin bir reklam ve propaganda aracı olarak nasıl kullanıldığını açıkça göstermektedir.

Aslında bu müzikler kullanılarak yapılan reklamlarla; tüketicinin simit, börek, peksimet, sıkma, gözleme, patla ve benzerleri yiyecekleri bırakıp bisküvi tüketimine yönelmesi amaçlanmış ve bunda da başarılı olunmuştur.

Günümüzde **“Fast Food”** zincirlerinden marketlerdeki paketli ürünlere; mutfaklara giren bakliyattan, içine katkı maddeleri konularak lezzetlendirilmiş ve katı halde sunulan bitkisel yağlara varıncaya kadar pazarlanan birçok yiyecek, Amerika ve Avrupa'nın ve hatta Asya'nın bize dayattığı, çoğunlukla ne içerdiğini tam olarak bilmediğimiz, gıda ürünleridir.

Bu durum kitle manipülasyonu yoluyla pazarlanan ürünlerin daha “Cici” ve daha “İyi” olduğunu kabul ettirmeyle mümkün olmaktadır. “Lahmacun” karşısında “Pizza”, “Dürüm” karşısında “Burger” böyle pazarlanmıştır. Ancak arka planlarına bakıldığında Türk gıda tüketimi alışkanlığına uymayan kalitesiz ürünlerin tüketilmesiyle birlikte obezitenin arttığı, insanların ve toplumun bu yolla zehirlendiği hususu günümüzün tartışmasız tespitleri arasındadır.

Zararlı ürünlerin; mesela sigaranın yaygınlaştırılarak yabancı sigara üreticilerinin kendi ürünlerinin pazarlanmasına yönelik reklâm ve diğer etkili propaganda araçlarının nasıl kullanıldığına şahit olduk. Amerikan filmlerinde kahramanların tütün tüketimlerinin ön plana çıkarılması; ülkelerin reklam panolarında, billboardlarda; ağızda sigara bulunan kovboyların fotoğrafları, manipülatif propaganda araçlarının reklam kisvesi altındaki görünümüdür.

Keza günümüzde çeşitli propaganda araçlarıyla gençlerin sigaradan başlayarak madde bağımlılığına kadar bataklığın içine çekilmesi de kitle manipülasyonunun sonucudur.

Çünkü, “Kitleyi meydana getiren bireyler kim olursa olsun; yaşama biçimleri, işgüçleri, karakterleri yahut zekâları ister benzer ister farklı olsun kalabalık haline gelmiş olmaları onlara kollektif bir ruh aşılar” (Le Bonn 1997: 23). Bu kollektif ruh birçok konuda ortak davranmalar sonucunu doğurur.

Nitekim günümüz dünyasında, güçlü olanların, güçsüz olanlara hükmettiği; her bakımdan bir pazar alanı olarak gördüğü küreselleşme olgusu; gelişmişler için önemli fırsat, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerin toplumları için önemli bir tehdittir.

Müziğin İşlevi

Müziğin işlevi konusu bütün sosyal bilimcilerin ilgisini çekmiş olmakla birlikte, özellikle antropologlar konuya daha fazla ilgi göstermişlerdir. Müzik antropologları temelde “*İnsan neden müzik yapar?*” ve “*İnsan nasıl müzik yapar?*” sorularına cevap ararken; müziğin işlevi konusuna da dikkatlerini yöneltmişlerdir. Antropologlar içinde Alan Merriam, John Blacking, Gilbert Rouget, Thomas Turino, Martin Stokes gibi araştırmacılar müziğin işlevine ilişkin çalışmalar yapmışlardır.

Antropologların müziğin işlevi konusuna yaklaşımları yalnızca estetik bir beğeni alanı olarak değil, toplumsal ve ferdî kimliğin inşası, duygu yönetimi, toplumsal örgütlenme ve simgesel iletişim gibi birçok süreci ihtiva eden önemli işlevlerle ilgilidir. Bu sebeple çoğu antropolog, müziği “insanca örgütlenmiş ses” veya “toplumsal eylem biçimi” olarak ele alarak, işlevi doğrudan insan davranışı ve anlam dünyalarıyla ilişkilendirmiştir.

Bu konuda önemli teorik yaklaşımlardan biri müzik antropoloğu Alan P. Merriam tarafından geliştirilmiştir. Merriam, “**The Anthropology of Music**” adlı kitabının, özellikle “**Uses and Functions of Music**” (*Müziğin Kullanımı ve İşlevleri*) başlıklı bölümünde, müziğin işlevine temas ederek; müzik sesinin toplumların algısına yönelik olarak ne anlam ifade ettiği hususunu incelemektedir. Merriam, müziğin yalnızca seslerden oluşan bir kültür unsuru ve bir sanat değil, kültürel davranışı etkileyen bir sistem olduğunun altını çizer.

Alan P. Merriam, çalışmalarında, farklı toplumlarda müziğin yerine getirdiği on temel işlev bulunduğunu ileri sürer (Merriam 1964: 219–227). Buna göre müziğin işlevinin toplum için yalnızca

bir sanat veya sanat etkinliği değil, aynı zamanda sosyal düzeni örgütleyen ve sürdüren önemli bir unsur olduğunu savunur.

Ona göre araştırmalardaki temel yaklaşımın müziğin ne olduğu konusuna değil; “müziğin toplumda ne gibi bir işlevi olması gerektiğidir. Bu sebeple müziğin toplum içindeki işlevini “*müziğin insanlar ve toplum için yerine getirdiği anlayış, davranış ve roller*” bakımından ele alır. Bunlar aşağıdaki işlevlerdir.

- **Estetik Zevk (Aesthetic Enjoyment)**

Müzik, dinleyiciye ve icracıya estetik bir haz sunar.

- **Duygusal İfade (Emotional Expression)**

Müzik, bireylerin duygularını ifade etmesini sağlar (sevinç, hüzn, öfke vb.).

- **İletişim (Communication)**

Sözlü veya sözsüz biçimde anlam aktarımı yapar (örneğin marşlar, türküler).

- **Eğlence (Entertainment)**

Boş zaman etkinliği olarak müzik, eğlence ve rahatlama sağlar.

- **Sembolik Temsil (Symbolic Representation)**

Müzik, kültürel semboller ve anlamlar taşır (örneğin milli marşlar).

- **Toplumsal Normları Pekiştirme (Enforcement of Social Norms)**

Toplumun değerlerini ve kurallarını güçlendirir.

- **Fiziksel Tepkiyi Teşvik (Physical Response)**

Dans gibi bedensel hareketleri teşvik eder.

- **Kültürel Süreklilik ve Aktarım (Cultural Continuity)**

Kültürel mirasın nesilden nesile aktarılmasını sağlar.

- **Toplumsal Kurumları ve Ritüelleri Destekleme**

Dini törenler, geçiş ritüelleri gibi yapıları destekler.

- **Toplumsal Bütünleşme (Integration of Society)**

Toplum üyeleri arasında birlik ve aidiyet duygusu oluşturur. (Marriam 1964; 219-227).

Merriam, müziğin iletişim işlevinin, en az dikkate alınan işlev olduğunu belirterek; müziğin, yalnızca mevcut duygu ve değerleri yansıtan kültürel bir araç olmadığını, aynı zamanda bunları üretip dönüştüren, çok etkili bir toplumsal pratik olduğunu savunur.

Bir Manipülasyon Aracı olarak Müzik

Yukarıda belirttiğimiz, Alan P. Marriam’ın görüşlerinden yola çıkarak müziğin çok etkili bir iletişim aracı olduğu sonucu çıkarılabilir. Müziği üretenler en saf biçimde duygularını dinleyiciye aktarmak için bir kompozisyon gerçekleştirirler. Çünkü, “*Bütün canlıların iletişimi vokaldır. Yani sesle olur. Kullandığımız konuşma dili de sese dayanır. Müzik de sesin işlendiği bir dil olarak,*

insanlık tarihi boyunca toplumların iletişim aracı olmuştur. Konuşmada olduğu gibi, müzikte de vurgu tonlama ve zayıf ve güçlü bölümler ile tonlar, dinleyiciler üzerinde etki yaratır. Biriyle konuşurken sesinin tonundan ve melodisinden iyi olup olmadığını anlarsınız. Müzik de sözlü olmasa dahi, yapısı gereği dinleyicilere bir şeyler anlattığı aktardığı için muhatabıyla iletişim kurmaktadır” (Eroğlu S., 2023: 61-62). Bu sebeple müzik bir siyasal iletişim aracı olarak da kullanılmakta ve etkili olduğu düşünülmektedir.

Müzik üreticisi (Kompozitör-Sanatçı) aktif; dinleyici pasif durumda, yani etkilenen durumundadır. Müzik duygu aktarımı için söze ihtiyaç duymasa da söz müzikle birleştiğinde sözlü müzik eserinin etkisi artar. Bu yolla, “Küy’ün” (Ezginin-Melodinin) etkisi yanında, eserin sözlerinde kullanılan lisanın dinleyici tarafından bilinmesi durumunda, çok daha etkili bir hale gelerek duygulanımı üst seviyeye çıkarır.

“En ilkel toplumlardan günümüze siyasi kurumlarla müzik arasında yakın bir ilişki olmuştur” (Göher 2007: 303).

Bu konuda Selim Öztürk bir makalesinde; “İlk olarak dünyada modern anlamda müzikli siyasal iletişimin, iki savaş arası dönem olarak bildiğimiz Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasın da bazı ülkelerin kullandıkları müzikli propaganda metoduyla ortaya çıktığını görmekteyiz” diyerek müzikli siyasal iletişimin tarihini tespit etmektedir. (Öztürk 2014: 199).

Öztürk aynı makalede “Hitler döneminde propaganda amaçlı kullanılan marşlar Badenweiler, Luftwaffe, Lili Marleen, Deutschland über alles, Erika, Ich Hatt'eiren Kameraden gibi Nazi SS kıtalarının zaferlerini öven ve savaş kahramanlıklarını anlatan marşlardır. Sovyetler Birliği, propaganda marşları konusunda (ideolojik propaganda alanında) belki de en başarılı ülkelerden biridir. Bolşeviklerin tarih sahnesine çıkışından itibaren propaganda, onlar için en önemli silah olagelmıştır. Krasnaya Armia Khoir (Kızılordu Korosu) marşları devletin de sahip olduğu ideolojik karakteristiği gereği siyasal iletişimde hep etkili biçimde kullanılmıştır. ‘Kızıl Ordu Marşı’, Çar’a karşı iç savaş döneminde yazılan ‘Beyaz Ordu Siyah Baron’, ‘Polyushka Polye’, ‘Kutsal Savaş’, ‘Moldovalı Esmer Kız’ gibi marşlar dünya müzik literatürüne de geçmiş eserlerdir. Bu dönemde Türkiye’de ise tek parti olan CHP, II. Dünya Savaşı için halkı cesaretlendirmek adına ‘Künyemi Yazdım Taşa’ isimli propaganda mahiyetli plakları hazırlatarak halka dağıtmıştır” diyerek Almanya, Rusya ve Türkiye’den örnek vermiştir (2014: 199).

Türkiye açısından bakıldığında da siyasî partilerin propagandalarında Türk müziğini kullandıklarını biliyoruz. Bu konuda geniş bir literatür vardır. (Bkz. Eroğlu S., 2023)

Netice itibarıyla müzik manipülatif bir propaganda aracı olarak hem siyasal iletişimde hem gıda emperyalizminde bir zorla kültürlenme aracı olarak kullanılmaktadır.

II. KİTLE MANİPÜLASYONU BAKIMINDAN TÜRK MÜZİĞİ

Diğer bütün millî müziklerde olduğu gibi; doğrudan doğruya bir manipülatif araç olarak kullanılmasa dahi tarih, Türk müziğinin belirli dönemlerde toplumu etkilemesine şahit olmuştur.

Elbette Türk kültür tarihinde “Kamlık” döneminden “Nevbet”e, Hunların “Boru Takımları”na ve “Mehter”e varan “Devlet” nezdinde bir müzik geleneği olduğu ve bir kurumsal yapıya

dönüştüğünü biliyoruz. Özellikle **“Mehter”**in hem millî duyguları harekete geçirmek hem Türk askerini coşturmak hem de savaşlarda düşmana korku salmak için kullanıldığı hususu açıktır.

Şunu belirtmeliyiz ki ulaşabildiğimiz kaynaklara göre; Türk müziğinin, Türk devleti tarafından bilerek ve isteyerek, kendi toplumunu manipüle etmeye yönelik olarak kullanıldığına ilişkin bir veri tespit edilememiştir.

Doğal olarak şunu gözden uzak tutmamak gerekir ki kendi devletimiz Türk müziğini bir manipülasyon aracı olarak kullanmaz ama gerek yerli gerekse yabancı şirketler, ürünlerini pazarlamak maksadıyla bunu pekâlâ yapmaktadır. Söz konusu yerli ve yabancı şirketlerin ürünlerini pazarlamaya alışkanlık oluşturarak beslenme alışkanlıklarını değiştirmeye yönelik propagandalarını; geçmişten günümüze çeşitli iletişim yollarıyla yaptığını, bu iletişim kanallarında müziğin ve/veya Türk müziğinin bir manipülatif araç olarak kullanıldığını da biliyoruz.

Şunu da belirtmeliyiz ki; Türkiye’de propaganda maksadıyla seçimlerde kullanılan, sipariş yoluyla bestelenmiş veya hazır küylerin (ezgilerin) üzerine söz uyarlayarak oluşturulmuş bulunan müziklerin kullanıldığını; bunu yaparken de kullanılacak müziklerin yörelere göre seçildiğini görüyoruz.

“Siyasi partilerin seçim müzikleri Karadeniz ve Ege bölgeleri nazarında farklılıklar gösterebilir. Sözlerin verdiği ana mesaj aynı olmasına rağmen, müzik düzenlemesinde Karadeniz bölgesi hedef alındığında kemençe, tulum ve Karadeniz davulu gibi bölgesel kültüre ait enstrümanlar ve sözlerde “haydi uşaklar” gibi nara/telaffuzlar bulunurken; Ege bölgesi özelindeki müziklerde o bölgenin kültürünü yansıtan zurna, asma davul ve sözlerde “haydi efeler” gibi detaylar yer alabilmektedir. Bu özelleştirilmiş siyasi propaganda müzikleri ülkenin bölgeleri kapsamında değişiklik gösterebildiği gibi, adaylığın bulunduğu veya iller bazında da değişiklik gösterebilmektedir (Eroğlu F., 2022: 23-24). Bu durum yöre kültürüne göre “Nabza göre şerbet vermek” deyimini hatırlatmaktadır.

Siyasî propaganda yanında; Türkiye’de müzik endüstrisinin bizzat insanları değiştirmeye, dönüştürmeye yönelik eserler üretmiş, plak ve kaset yayınları yapmıştır. Belirli dönemde **“Meyhane Müzikleri”**ni servis etmeleri gibi; yine belirli bir dönemde de başta gençler olmak üzere toplumu; **“Öldüm, bittim, yandım”** ifadelerinin geçtiği; **“Arabesk”** diye adlandırılan şarkıların hem ezgileri hem de sözleriyle ciddi anlamda etkilemişlerdir.

Elbette bu durum araştırmacıların da dikkatini çekmiştir.

Bu konuda: *“Müziğin bir endüstri haline gelmesi üzerine kitle tercihlerinin belirleyiciliği de artmıştır. Bunun bir sonucu olarak müzik artık kitle toplumunun yönlendirilmesi ve kontrolüne girmiştir. Bu durum halk müziğinde olduğu gibi doğal ve gerçek etkilenimlerin bir sonucu olmaktan ziyade, belli kitle iletişim araçlarının yönlendirmesiyle gerçekleşmiştir. Bu kitle iletişim araçları, görsel ve işitsel algılamaya dayalı sinema, televizyon ve internettir”* (Güney ve Pelikoğlu 2021: 304) yolundaki tespitlerin arttığını söyleyebiliriz.

III. VERİLERİN İNCELENMESİ VE TARTIŞMA

a. Meyhane Müzikleri

Özellikle “Meyhane Müzikleri”, Türkiye’de 1950’lerden itibaren ortaya çıkmış, 1960–1980 arasında zirveye ulaşmıştır. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra da arabesk ve fantezi müzik devreye girmiştir.

Yayımlanan “Meyhane Müzikleri”nden bazılarının sözlerini inceleyelim.

Dünya Bir Meyhanedir

Dünya bir meyhanedir,
Her gelen bir tek içer.
Kadehi boşalanlar,
Sessizce göçüp gider.

Hangi yoldan yürüsen,
Aynı kapıya gider.
İç, eğlen, sev arkadaş,
Bu hayat böyle geçer...

Kısmetinde ne varsa
O çıkar kaderine
Kahretme hayatını
Razı ol kaderine

Ömür hayrete değmez,
Dalma öyle derine
İç, eğlen, sev arkadaş
Bu hayat böyle geçer

Görüldüğü üzere şarkı sözleri herkesin anlayacağı bir biçimde oluşturulmuştur. Yani gizli anlamlar içermemekte ve akılda kalıcı bir yapı arz etmektedir. Şarkı sözlerindeki her gelen bir tek içer, kadehi boşalanların göçüp gitmesi; bütün yolların aynı kapıya çıkması gibi ifadelerle; iç, eğlen, sev gibi kelimeler dinleyiciyi yakalama, sarma ve vurma noktalarıdır. Keza dünyanın bir meyhane olduğu; herhangi bir konuyu kafaya takmanın ve derin derin düşünmenin gereksiz olduğu; ne yapılırsa yapılsın, dünyanın olumsuzluklarına direnmenin faydasız olduğu ve kadere boyun eğerek içmek, eğlenmek ve sevmek gerektiği empoze edilmekte; içmeyip derinlere dalarsan da sonunun ölüm olacağı vurgulanmaktadır.

Karar Verdim İçmemeye

Karar verdim içmemeye, bir daha
Tutamadım sözümü ben, yazıklar olsun bana
Öldürecek, biliyorum,

Mahvedecek, biliyorum
 Bile bile içiyorum,
 İçiyor, içiyorum
 Elden gelmiyor içmemek,
 Gelmiyor ki gelmiyor

Bu şarkı sözünde de içmek, içmemek, yazıklar olsun, öldürecek, bile bile içmek gibi kelime ve ifadeler kullanılmış. Sözler yazarının içmemeye karar verdiğiine, ancak vazgeçemediğine; bile bile içtiğine ve içmemenin elden gelmediğine vurgu yaparak içkinin vazgeçilemez olduğunu zihinlere işlemeye çalışmıştır. Bir yönüyle, içkinin bağımlılık yaptığı ve de kötü bir alışkanlık olduğu vurgulanıyorsa da insanlar bu şarkıyı içkilerine meze yaptığından, menfi etkisi daha öne çıkıyor.

Ben Geldim Meyhaneci

Ben geldim meyhaneci bu akşam buralıyım
 Sevgilimden ayrıldım yürekten yaralıyım
 Çıkمام artık meyhaneden sarhoş olana kadar

Kaderim düşman bana kahretmişim dünyama
 Adımı sorma bana bir bahtı karalıyım
 Çıkمام artık meyhaneden sarhoş olana kadar

Bu şarkının sözlerinde de sevgilisinden ayrılanın ancak meyhaneye gidip içki içerek teselli bulacağı vurgulanıyor. Sevgilisinden ayrılmış bulunanların, bahtım kara diyenlerin yerinin meyhane olduğu vurgusu yapıyor ve “**Çıkمام artık meyhaneden, sarhoş olana kadar**” ifadesiyle de içkinin dozunun artırılacağını ifade ediyor. Böylece söz konusu sıkıntılar taşıyanların meyhanede sarhoş olana kadar içip dertlerini unutabilecekleri konusu empoze ediliyor.

Yolum Düşer Meyhaneler Üstüne

Yolum düşer meyhaneler üstüne
 İçtikçe aklıma sevgilim gelir
 Silsem gözlerimi kurusun diye
 Bahar seli gibi boşalır gelir

Nerde sevdiklerim hani sevenler
 Ağlatıyor seni acı gerçekler

Bitmiyor isyanlar bitmiyor suçlar
 İnliyor başımı vurduğum taşlar
 İhtiyar olmadan ağardı saçlar
 Kar beyaz saçımı yolasım gelir

Görüp de bilmeyen deli sanıyor

Bilmezler dermansız yaram kanıyor
Ben mazimi mazim beni arıyor
Ölmeden mezara giresim gelir

Bu şarkıda da yol, meyhane, içmek, sevgili, gözyaşı, acı gerçek, sevdiklerim, sevenler, beyaz saç, başa vurulan taş v.b. gibi kelimelerin öne çıktığı ve metinde vurucu görev yaptığı görülüyor. Sevgili yüzünden dertli olanın yolunun meyhaneye düşeceği; bütün sıkıntıların giderileceği yerin yine içki ve meyhane olduğuna vurgu yapılıyor.

Meyhane, dertlilerin, gamlıların müdavimi olduğu yerler olarak biliniyor. Bu ortamlarda dertleri sebebiyle meyhaneye gidenlerin kendileri gibi sıkıntıları, dertleri bulunan insanlarla aynı ortamı paylaştıkları bir rehabilitasyon mekânı olarak görev yapıyor.

Yukarıda incelemeye çalıştığımız eserlerden, özellikle meyhane ile ilgili olanları belirli bir geleneğin, yani bir meyhane geleneğinin bulunduğu; Osmanlı Devleti'nin son dönemleriyle Cumhuriyet döneminin ilk 60-70 yılına denk gelmektedir.

Örnek verilen eserlerin yayımlanma dönemleri farklı olmakla birlikte; temaları aynı olup, arabesk müziğin yaygınlaşması da göz önüne alındığında; 1950-1990 yılları arasında köyden kente veya küçük kentlerden büyük kentlere göçün hızlandığı döneme denk gelmektedir.

Bu dönemde; büyük şehirlerde gerek kültür farklılığı gerekse ekonomik açıdan çeşitli sıkıntılar çekip bunalıma giren; gecekondu bölgelerinde yaşamakta olan, ekonomik bakımdan dar gelirli ve ne şehirli olabilen ne de köylü veya küçük şehirli kalabilen insanların bu müziklerin hedef kitlesi olduğu yolunda ittifak vardır.

Bu kitle, sılıaya özlemle yanıp tutuşurken, yeni hayata uyum sağlayamamanın sıkıntıları sonucu bir kültür şoku yaşamıştır. Bu şok; **“Yandım, öldüm, bittim”** kelimeleri içeren veya bu anlama gelen; başvurulacak tek yolun meyhane ve içki olduğunu ifade edilen şarkılara yönelmeyi getirmiştir.

Kültür ve sanatın merkezi olan İstanbul'da; eski gazino kültürüne bakıldığında, bu yerlere insanların dertlenmeye değil, eğlenmeye ve usta yorumculardan müzik dinlemeye gittikleri görülür. Üstelik bu eğlence yerlerine insanlar aileleriyle birlikte gider; bu durumda icra edilen repertuvar Türk müziğinin seçkin örnekleri, icracılar da seçkin icracılar olurdu. Bu yapı meyhanelerden biraz daha farklıydı.

Tabii ki, biz **‘meyhane kültürü kötüdür’** gibi bir hükme varmıyoruz.

Geçmişte meyhaneler de insanların mensubiyetlerine göre idi. Garibanların takıldığı salaş meyhaneler, ekonomik orta sınıfın gittiği meyhaneler; şairlerin, diğer yazar ve sanatçıların müdavimi olduğu seçkin meyhaneler.

Aslında meyhaneler yalnızca alkol tüketilen yerler değildi. *“Türk kültürünün ilk etkileşimlerinde, belirli sınırlar içerisine alınmış olmasına rağmen, meyhaneler zamanla katılım sürekliliği gösteren kişilerin özelliklerine göre sosyal hayatı ve günlük yaşamı etkileyen sohbetlerin gerçekleştirildiği mekânlar hâline gelmiştir”* (Duran ve Diğerleri 2025: 67).

Prof. Dr. Murat Ali Karavelioğlu, “**Meşâirü’ş-Şuarâ’da İstanbul Mesireleri ve Meyhaneleri**” başlıklı makalesinde; “*Edebiyatın gelişme gösterdiği mekânlardan biri de meyhanelerdir. Her ne kadar Müslüman bir toplumda meyhanelerin açılması, işletilmesi, müşterilerin zaman zaman yaptığı taşkınlık ve zarar verici davranışlar bazı engellemelerle, kısıtlama yahut toptan kapatılmalarla karşılık bulsa da Osmanlı toplumunda meyhanelerin hemen hemen her devirde var oldukları bilinmektedir. Meyhane müdavimlerinin önde gelen insan tiplerinden biri de şairlerdi*” (2024: 217) bilgisini vermektedir.

Sonuç olarak; meyhaneler çoğunlukla dar gelirli insanların müdavimi olduğu mekânlar olarak bilinirse de esasen durum pek de öyle değildir. Meyhaneler gam dağıtılan yerler olması yanında; hem bir sosyal ve kültürel mekân; hem de bir edebiyat ve sanat mahfili olarak dikkat çekiyor.

b. Zeytinyağlı Yiyemem Türküsü Bir Manipülasyon Aracı Olarak Kullanılmış Mıdır?

Müziğin propaganda ve kitle manipülasyonunda kullanıldığından söz etmiştik. Bu durumdan Türk müziğinin de nasibini aldığı ve “**Zeytinyağlı Yiyemem, Basma Fistan Giyemem**” sözleriyle başlayan türkünün; Amerika’nın “Marshall Yardımı” döneminde kendi üretim fazlası olan mısır ve mısırözü yağını pazarlamak için manipülatif yollara başvurduğu; bu türkünün bu amaçla bestelenerek Türk toplumuna servis edildiği yolunda iddialar vardır.

Türkü Hakkında

Türkü Muzaffer Sarısözen tarafından, Bursalı kaynak kişi İhsan Kaplayan’dan 2 Kasım 1954 tarihinde derlenmiştir. Eser, TRT Repertuarında 1133 numarayla kayıtlı olup, Muzaffer Sarısözen tarafından notaya alınmıştır. Eser inceleme tarihi 1975 olarak görülmektedir,

Türkünün sözleri şöyledir:

Zeytinyağlı yiyemem
Basma da fistan giyemem
Senin gibi cahile
Ben efendim diyemem

(Bağlantı)

Kaldım duman içi dağlarda
Sevgili yârim nerelerde

Kara üzüm asması
Yeşil olur yazması
Ben yârimden ayrılmam
Kara yazı yazması

(Bağlantı)

Kaldım duman içi dağlarda
Sevgili yârim nerelerde

Asmadan üzüm aldım
Kapını uzun aldım
Verin benim yârimi
Annemden izin aldım

Türkü sözlerine bakıldığında hüznün içerdiği görülmekle beraber, melodik bakımdan hareketli olup, oyun havası gibi çalınıp söylenmektedir.

Bu türkünün “**Marshall Planı**” kapsamındaki yardımlar çerçevesinde ithal ürünleri pazarlamaya, özellikle de Amerika’da üretilen mısırozü yağının tüketimine yönelik bir manipülatif eser olarak sipariş üzerine yapıldığı iddiaları medyada yer etmiştir.

Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti, II. Dünya Savaşına girmemiştir. Ancak bu savaş bütün dünya ülkelerini etkilediği gibi Türkiye’yi de ekonomik açıdan etkilemiştir. Gerek Kore Savaşı’nda Türkiye’nin Amerika’nın yanında savaşa katılmış olması sebebiyle desteklenmesi gerektiği; gerekse Türkiye’nin II. Dünya Savaşı sonrası küresel ekonomik sisteme entegrasyonu, 4 Temmuz 1948 tarihinde Ankara’da imzalanan “**Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Ekonomik İşbirliği Anlaşması**” ile resmîyet kazanmıştır.

Söz konusu protokol, 13 Temmuz 1948 tarihli ve 6956 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş; bu tarih itibarıyla Türkiye, Avrupa Kalkınma Programı (Marshall Planı) kapsamındaki yardım ve kredi mekanizmalarına dahil olmuştur (T.C. Resmî Gazete, 1948).

Anlaşma gereği, yardımların öncelikli olarak tarım, madencilik ve karayolları sektörlerine kanallandırıldığı ve Türkiye’nin "ağır sanayi" yatırımlarına girmeyerek Batı blokunun hammadde ihtiyacını karşılayacak bir "tarım ülkesi" olarak konumlanmasına yönlendirildiği yolunda iddialar vardır. Hatta, Türkiye’nin gıda emperyalizmi uygulamak isteyen ülke veya ülkelerin manipülatif uygulamalarına maruz kaldığı yolunda; literatür taramasında çok sayıda çalışma olduğu görülmektedir.

Konunun bu kısmı, makalenin sınırları içinde derinlemesine incelemeyi gerektirmemektedir. Esas olan türkünün Zeytinyağı ve Basma kumaşın kullanılmamasına yönelik sözler içermesidir.

Türküde zeytinyağının gelenek ürünü bir kıyafet olan 'basma fistan' ile birlikte anılarak ikisinin birden reddedilmesi, Fairclough’un sözünü ettiği dilin toplumsal kimlikleri ve ilişkileri yeniden inşa etme gücünü ortaya koyduğu yolunda bir fikir ileri sürülebilir (Fairclough 1995: 55). Ancak durum pek de öyle gözükmemektedir.

IV. SONUÇ

Bu çalışmada “Manipülasyon”, “Kitle Manipülasyonu” ve “Kitle Manipülasyonu Aracı Olarak Müzik” konusu incelenmiştir.

Vakıa, müziğin bir kitle manipülasyonu aracı olarak kullanıldığı ortadadır. “*Zira endüstrileri yönetenlerin temel motivasyonu kuşkusuz, her dönemde maddî kazanç elde etmek ve bu uğurda; gerekirse her türlü kitle manipülasyonuna başvurmak, yani gerektiğinde herhangi bir ulusa ait kültürel unsur, inanç, inanış gibi değerleri fütursuzca kullanmaktır. Hatta, bu üretimlerde, maddi*

amacın gözlenmesi namına “bir etnosentrizme karşı duruş” kisvesi altında pazarlandığı da açıktır” (Eroğlu F. 2024: 5-6).

Toplumun belirli manipülatif araçlarla yönlendirilmesi çok eski zamanlara tekabül eder. Bunların içinde bir kitle manipülasyonu aracı olarak müzik, özellikle siyasal iletişim ve propaganda maksatlı olarak halen kullanılmaktadır.

Bunların yanında; ürünlerin pazarlanması için, toplumun beslenme alışkanlıklarını değiştirmeye yönelik reklâm ve diğer propaganda araçlarında müziğin kullanıldığını görüyoruz.

Mesela meyhanelerin yer yer yazar ve sanatçıların buluşma mahfili olarak kullanılması bir yana; çoğunlukla, insanların içki-alkol müptelası olmasına yönelik manipülatif araç olarak şarkı-türkü sözlerinde kullanılmış olduğu bir tespittir.

Türkiye’de “Bizans” döneminde liman etrafında oluşan şaraphanelerden başlayarak oluşan meyhane kültürü; İstanbul’un fethi sonrasında, özellikle “Galata” bölgesinde yer etmiş; çoğunlukla “Gayrimüslim” tebaanın takıldığı mekânlar olarak öne çıkmıştır.

Osmanlı devleti döneminde; zaman zaman çıkan içki yasaklarından etkilenen meyhaneler hiçbir zaman yok olmamış; kaçak işletme ve hoşgörülle varlıklarını sürdürmüşlerdir.

16. yüzyılda meyhane sayılarında artış görülmüş; Tahtakale, Galata ve Bahçekapı’da meyhaneler yaygınlaşmıştır.

Ancak 17. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren meyhane “Sayıları, 1650’lerde 1.060, 1829’da 554, 1840’larda da 434’tür. Hemen görüleceği gibi sayı, sürekli bir artış göstermek yerine azalmıştır” (Erdinçli 2020: 6).

Tarihi çok eski zamanlara giden meyhane işletmeleri; içkiler, içkilerin sunumu; sohbetler ve müzikleriyle bir “**Meyhane Kültürü**” oluşturmuştur.

Özellikle Cumhuriyetin kuruluşundan 60-70 yıl sonra; İstanbul ve taşradaki eğlence merkezlerinden olan gazinolar, yerini meyhanelere terk etmiş veya meyhaneler gazinoların önüne geçmiştir.

Yaptığımız araştırma ve incelediğimiz örneklerle; bu meyhanelerin çeşitleri olmakla birlikte, çoğunlukla efkâr dağıtılan yerler olarak öne çıktıkları; meyhanelerde içkiye-alkole eşlik eden müziklerin ise efkâr dağıtmak şöyle dursun, artırmaya ve daha fazla içki almaya yönlendirdiği de bilinen bir husustur.

Meyhane şarkılarından seçilen örneklerin sözleri “Eleştirel Söylem Analizi” çerçevesinde incelenmiş ve bu tür müziklerin manipülatif bir araç olarak kullanıldığı kanaatine varılmıştır.

Bu araştırmanın hareket noktalarından biri de “**Zeytinyağlı Yiyemem**” türküsüyle “Marshall Yardımı”nın ilişkilendirilerek; türkünün manipülatif maksatla üretildiği iddiasıdır.

Öncelikli olarak şunu belirtmemiz gerekir ki; literatür taraması yapıldığında, türkünün Marshall yardımının tamamlanmasından sonra (1951) derlendiği (1954) görülmektedir. TRT’nin kurumsal işleyişi gereği, çoğunlukla bir eserin derlenmesinden sonra; denetim, nota yazma gibi süreçlerden

geçip radyo yayınlarında icra edilmeye başlandığı da işin ciddiyetini ve belirli bir zaman gerektirdiğini göstermektedir.

Ayrıca türkü sözleri incelendiğinde yabana-gurbete gelin gitmiş bir kadının, geleneğe dayalı alışkanlıklarıyla ilgili serzenişler içerdiği görülür.

Mesela mutfak kültürü et, bulgur ve hamur işlerine dayalı olan bir yörenin insanına sıvı yağlı bir yemek yedirmek zordur. Keza, yünlü dokumalara ve yine tezgâhlarda elle dokunan “**Kutnu**” kumaşlara alışkın bir kadının fabrikasyon “**Basma Fistan**” giymekten hoşnut olmayacağı da açıktır. Bunun yanında “**Türkü Yakıcı**”nın bu yiyecek ve kıyafet unsurlarını kullanarak serzenişte bulunması; yalnızca rahatsızlığını belirtmesi için de olabilir.

Türkü sözleri, gelinin bulunduğu yerden hoşnut olmadığı; eşini cahil gördüğü ve gurbette bıraktığı asıl yârine olan hasretini ortaya koymaktadır.

Esas mesele gurbete gelin gitmiş ve sıldaki yardan ayrılmış olmaktır. Yani bu türkünün bir manipülasyon aracı olmasının söz konusu olmadığı kanaati yüksektir.

Kaynaklar

- Çokluk, Nil (2021), “*Sayılarla İkna Etme Sanatı: Algı Yönetimi Ve Manipülasyon Aracı Olarak Kamuoyu Araştırmaları*”, Algı Yönetimi, LİTERATÜRK 288, İnceleme-Araştırma 266, Konya.
- Duman, Mehmet Akif (2025), “*Söylem Analizi*”, DTCF Dergisi 65.1 501-536, Ankara.
- Duran, Erol (Ve Diğer Üç Yazar) (2025), “*Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Geleneksel Türk Meyhaneleri: Çanakkale Örneği*” Gastroia: Journal Of Gastronomy And Travel Research, 9(1), Pp. 64-83, 2025 - ISSN: 2602-4144; Received: 13.01.2025 / Accepted: 24.02.2025, DOI: 10.32958/Gastoria.1619015
- Erdinçli, İhsan (2020), “*Yasalardan Modern Denetime: Osmanlı Devleti'nin İçki Tüketimine Ve Meyhanelere Yaklaşımı*”, CTAD, Yıl 16, Sayı 31 (Bahar 2020), S. 1-32.
- Erdoğan, Hacer Gökçe (2025), Türkiye'deki Askerî Darbelerin Türk Müziğinin Dönüşüm Sürecine Etkileri: Zeki Müren Örneği, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Ve Tasarım Ana Bilim Dalı, Müzik Ve Sahne Sanatları Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Eroğlu, Furkan (Mayıs-2022), Müzik Nedir?, Dijital Kitap, ISBN: 9786050663662
- Eroğlu, Furkan (Mart-2024), Türk Müziği Politikalarının Geleceği Üzerine, Dijital Kitap, ISBN: 9786057178947
- Eroğlu, Sena Uluğbüke (2023), Siyasal İletişim Propaganda İlişkisi: 1973- 1999 Arası Seçim Müzikleri, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Siyasal İletişim Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Fairclough, Norman (1995), Critical Discourse Analysis: The Critical Study Of Language, New York: Longman
- Fairclough, Norman (2006), Discourse And Social Change, (Reprint) Cambridge: Polity Press.

- Güney H. Ve Pelikoğlu, M. C., “*Türk Müziğinin Medyasyonu Ve Sosyo-Kültürel Yapı İle Etkileşimi*”, İnönü Üniversitesi Kültür Ve Sanat Dergisi, Volume/Cilt: 7 No/Sayı: 2 (2021) 297-306
- Haşiloğlu, Mehmet Ferruh. “*Algı Yönetimi Açısından Marshall Yardımı Afişlerinin Çözümlemesi*”, İdil, 90 (2022 Şubat): S. 233–249. Doi: 10.7816/İdil-11-90-07
- Karavelioğlu, Murat Ali, “*Meşâirü’ş-Şuarâ’da İstanbul Mesireleri Ve Meyhaneleri*”. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 33 (Aralık 2024), 211-234, <https://doi.org/10.15247/Devdergisi.1542725>
- Le Bonn, Gustave, (1997), *Kitleler Psikolojisi*, Hayat Yayıncılık, Kişisel Gelişim Psikoloji Dizisi: 2, İstanbul
- Öztürk, Selim (2014), “*Siyasal İkna Ve Seçim Müzikleri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme*”, İletişim Ve Diplomasi, 4, 195-218. <https://izlik.org/JA36AT64ZR>
- T.C. Resmî Gazete (1948). *Türkiye İle Amerika Birleşik Devletleri Arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması*, Sayı: 6956, 13 Temmuz 1948.
- Merriam, Alan P., (1964), *The Anthropology Of Music*, Evanston, IL: Northwestern University Press.